

Minister Spraw Zagranicznych

USM 2103-18-07/2

Warszawa, dnia 29 maja 2007 r.

Pan
Bogdan BORUSEWICZ
Marszałek Senatu
Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowny Panie Marszałku,

W odpowiedzi na zapytania Pana Senatora Janusza Gałkowskiego zawarte w oświadczeniu złożonym na 32. posiedzeniu Senatu w dniu 26 kwietnia 2007 r. (pismo nr BPS/DSK-043-294/07 z dnia 9 maja 2007 r.), uprzejmie informuję:

Polska nie posiada w stosunkach z Niemcami żadnej umowy, która bezpośrednio odnosiłaby się do kwestii reparacji. Mimo statusu ofiary III Rzeszy i niepodważalnego co do zasady prawa Polski do reparacji wojennych, skromna baza prawna, w której poza Umową Poczdamską i dwustronną umową PRL-ZSRR brak jest ostatecznych i jednoznacznych rozwiązań, stwarza problemy, których odzwierciedleniem jest funkcjonowanie odmiennych stanowisk w tej istotnej kwestii.

Zgodnie z Umową Poczdamską, Polska została zaliczona do wschodniej strefy reparacyjnej obejmującej radziecką strefę okupacyjną Niemiec i państwa sojusznicze III Rzeszy. Reparacje z tej strefy zostały przyznane bezpośrednio ZSRR, który zobowiązał się zaspokoić żądania reparacyjne Polski. W oparciu o to w dniu 16 sierpnia 1945 r. Polska podpisała z ZSRR *Umowę o wynagrodzeniu szkód wyrządzonych przez okupację niemiecką*, regulującą rozmiary i tryb świadczeń dla Polski. Na jej podstawie Związek Radziecki zrzekł się na rzecz Polski wszelkich pretensji do mienia niemieckiego i innych niemieckich aktywów na całym terytorium Polski, łącznie z tą częścią terytorium byłej III Rzeszy, która została włączona w granice Polski. W dniu 22 sierpnia 1953 r. ZSRR zawarł z NRD umowę dotyczącą zamknięcia kwestii reparacyjnych ze strony Niemiec, w której stwierdzono, że Niemcy wykonały już znaczną część swoich zobowiązań finansowo-gospodarczych wynikających z wojny i wskutek tego uznano za konieczne złagodzenie ich zobowiązań ekonomicznych. Zgodnie z art. 1 rząd ZSRR – po uzgodnieniu z rządem PRL – zobowiązał się do przerwania z dniem 1 stycznia 1954 r. pobierania świadczeń reparacyjnych od NRD w każdej postaci. W dniu 23 sierpnia 1953 r., Rada Ministrów PRL przyjęła uchwałę „Oświadczenie rządu PRL”, dotyczące reparacji wojennych, w którym stwierdza, że:
„(...) dla uregulowania problemu niemieckiego i w uznaniu, iż Niemcy w znacznym stopniu uregulowały swe zobowiązania z tytułu odszkodowań wojennych, rząd polski zrzeka się z dniem 1 stycznia 1954 r. spłaty odszkodowań wojennych na rzecz Polski.”

Należy wskazać na istnienie sporu w doktrynie w odniesieniu do problemu, czy Oświadczenie rządu PRL z 23 sierpnia 1953 r. dotyczące zrzeczenia się z dniem

1 stycznia 1954 r. spłaty odszkodowań na rzecz Polski miało charakter wiążący, czy też było nieważne *ab initio* i jako takie nie wywierało i nie wywiera skutków prawnych. Zrzeczenie się reparacji niemieckich z pewnością nie było korzystne dla państwa polskiego, w którego interesie leżało pełne zaspokojenie roszczeń odszkodowawczych. Jednakże z punktu widzenia prawa międzynarodowego Oświadczenie z dnia 23 sierpnia 1953 roku jest międzynarodowym aktem jednostronnym o charakterze zrzeczenia. Jak każdy inny akt jednostronny zmierzał do wywołania określonych skutków prawnych w sferze prawa międzynarodowego. Nawet przy domniemaniu, iż przedmiotowe Oświadczenie był skutkiem dyktatu radzieckiego, a co za tym idzie, było od początku nieważne i mimo próby przyjęcia w dniu 10 września 2004 r. przez Sejm RP uchwały w sprawie uznania deklaracji z 23 sierpnia 1953 r. o zrzeczeniu się przez Polskę odszkodowań wojennych za nieobowiązującą, rząd premiera M. Belki podtrzymał moc Oświadczenia zajmując w tej sprawie dwukrotnie stanowisko. Pierwszy raz na etapie opracowywania projektu uchwały Sejmu, a następnie po jej przyjęciu w osobnym oświadczeniu Rady Ministrów z dnia 19 października 2004 r. stwierdzającym, iż problem realizacji uprawnień reparacyjnych Polski od Niemiec jest już zamknięty. Oświadczenie to nie stwierdzało wprost, że Polska zrzeka się reparacji, lecz podkreślało, że respektuje stan prawny istniejący pomiędzy Polską a Niemcami wskutek decyzji podjętej przez rząd PRL w 1953 r. Stanowisko to jest ostatnim poglądem rządu RP na ten temat.

Odnosnie kwestii udzielania pomocy obywatelom polskim dochodzącym swoich praw do rekompensaty za utracone mienie należy podkreślić że aktywna działalność Rządu RP była jednym z głównych przyczynków do podjęcia działań, efektem których było zawarcie Umowy między Rządem Republiki Federalnej Niemiec a Rządem Stanów Zjednoczonych o Fundacji "Pamięć, Odpowiedzialność, Przyszłość", sporządzonej w Berlinie 17 lipca 2000 r. oraz Ustawa o utworzeniu Fundacji "Pamięć, Odpowiedzialność, Przyszłość" uchwalona przez Bundestag dnia 6 lipca 2000 roku. Powołanie Fundacji poprzedziły negocjacje międzynarodowe zakończone podpisaniem w dniu 17 lipca 2000 r. wspólnego oświadczenia przyjętego na końcowym posiedzeniu plenarnym, zamykającym międzynarodowe rozmowy dotyczące ustanowienia Fundacji "Pamięć, Odpowiedzialność i Przyszłość". W oświadczeniu – podpisanym również przez Rząd RP – postanowiono, iż przekazana Fundacji „Pamięć, Odpowiedzialność, Przyszłość” suma 10 mld DM *stanowi zarówno górną granicę, jak i ostateczną kwotę*. Tym samym Rząd RP zaakceptował warunki i zakres wypłaty świadczeń przez stronę niemiecką. Wypłatą świadczeń za utratę mienia zajmowała się Komisja ds. Szkód Majątkowych działająca przy Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji (IOM) w Genewie. Program zakończył swoją działalność po rozpatrzeniu przez Komisję wszystkich wniosków, które wpłynęły do IOM zgodnie z wymaganiami ustawowymi, a ustawa niemiecka określała termin zakończenia wypłat na koniec września 2006 r. Należy podkreślić, że osiągnięty w 2000 r. kompromis był wynikiem wielostronnych, trudnych i prawniczo skomplikowanych rokowań prowadzonych w latach 1999-2000, w trakcie których strona polska dążyła do takiego sformułowania kategorii ofiar i kryteriów wypłat, by można nimi objąć jak najszerszą grupę osób w Polsce (strona niemiecka wykazywała w tym względzie znaczną restryktywność). Akceptując końcowy wynik negocjacji i późniejszą ustawę niemiecką strona polska nie miała wyłącznego i decydującego wpływu na przyjęte rozwiązanie. Powstałe w wyniku tych negocjacji akty prawne w postaci Wspólnego Oświadczenia (*Joint Statement*) uczestniczących stron, Umowy rządowej USA-RFN (oba dokumenty podpisane w Berlinie, w dniu 17 lipca 2000 r.) oraz uchwalenia niemieckiej Ustawy z 6 lipca 2000 r. ustanowiły „pokój prawny” w zakresie roszczeń wobec Niemiec, reprezentowanych obecnie przez RFN.

Jak każdy kompromis, wypracowane rozwiązania nie mogą w pełni satysfakcjonować wszystkich zainteresowanych. Należy jednak jasno podkreślić, że ponowne podjęcie

negocjacji międzynarodowych nie jest zagadnieniem bilateralnym polsko-niemieckim, wymagałoby zgody wszystkich wymienionych powyżej podmiotów, przy czym należałoby wszystkim partnerom przedstawić racjonalne argumenty przemawiające za zmianą stanowiska Polski wobec potwierdzonego w 2000 r. kompromisu.

Odnosząc się do działań Resortu Odszkodowań Wojennych przekształconego w styczniu 1945 r. w Biuro Odszkodowań Wojennych to instytucja ta miała w swoich kompetencjach jednoczyć całokształt prac poświęconych sprawom ustalenia wysokości szkód wojennych oraz współpracować z powołanymi organami państwowymi i międzynarodowymi nad zestawieniem i realizacją roszczeń polskich w stosunku do masy reparacyjnej. Biuro Odszkodowań Wojennych zajmowało się rejestracją szkód wojennych i roszczeń odszkodowawczych poprzez, między innymi, przyjmowanie indywidualnych wniosków odszkodowawczych, nie miało natomiast uprawnień w zakresie samodzielnej realizacji odszkodowań. Jego ostateczna likwidacja nastąpiła w roku 1947. Z upływem lat i zmian w prawie, przywołane zarządzenie z dnia 21 września 1944 r. przestało obowiązywać. Jeżeli istniałyby jakiegokolwiek wątpliwości w tym zakresie, to ostatecznie tego rodzaju akty prawne przestały obowiązywać po wejściu w życie Konstytucji RP z 1997 r.

Łączy wypracowy m. cum l. m.

we
PODSEKRETAŃ SZ STANU
Janusz Stańczyk